

VỀ CÁC GIÁ TRỊ CỦA DI TÍCH LỊCH SỬ - VĂN HOÁ DINH ĐỘC LẬP

GS. TS. NGÔ ĐỨC THỊNH

Dinh Độc Lập là một đối tượng rất đáng nghiên cứu và bàn luận trên nhiều phương diện, từ tên gọi, các giá trị lịch sử - văn hoá, phương thức bảo tồn và phát huy nó trong xã hội hiện đại. Việc thảo luận này chắc chắn có nhiều ý kiến khác nhau, có điểm liên quan tới các nhận thức lý luận cơ bản về di sản, mà cụ thể ở đây là di sản lịch sử - văn hoá, có điều lại gắn với thực tiễn xã hội cụ thể trong việc sử dụng và bảo tồn di sản văn hoá này trước mắt cũng như lâu dài.

1- Ngày 25 tháng 6 năm 1976, sau một năm đất nước Việt Nam thống nhất, Bộ Văn hoá - Thông tin đã ra quyết định công nhận dinh Độc Lập là "... di tích chiến thắng của ta và sự sụp đổ hoàn toàn của bè lũ tay sai bán nước ở Việt Nam". Đến năm 2005, khi hoàn chỉnh hồ sơ di tích dinh Độc Lập, thì di tích này mang tên là "di tích lịch sử - văn hoá dinh Độc Lập". Tôi không được biết có quyết định nào mang tính pháp lý thay cho quyết định năm 1976, nhưng đó là sự thay đổi cơ bản, thể hiện sự nhận thức mang tính toàn diện, chính xác và khoa học về dinh Độc Lập.

Trước nhất, dù trước kia dinh Độc Lập có mang các tên gọi khác nhau, như dinh Norodom, dinh Toàn Quyền, dinh Tổng Thống, phủ Đầu Rồng; hay sau này mang các tên dinh Thống Nhất, hội trường Thống Nhất, thì cái tên "dinh Độc Lập" cần được coi là tên chính thức, bởi không chỉ nó mang một ý nghĩa biểu trưng, được quyết định chính thức mang tính pháp lý, mà còn chứa đựng những giá trị lịch sử - văn hoá.

Quan trọng hơn, dinh Độc Lập được coi là một

di tích lịch sử - văn hoá mang tầm cỡ quốc gia, chứ không chỉ là "một di tích chiến thắng...". Tôi thì quan niệm đây là một trong những di sản lịch sử - văn hoá thời cận hiện đại quan trọng nhất của đất nước. Sự thay đổi nhận thức đó dựa trên một số quan điểm lý thuyết sau:

- Bất cứ một sự kiện, hiện tượng lịch sử, văn hoá của dân tộc đều gắn liền với một thời đại, một hoàn cảnh lịch sử, thậm chí là của một giai cấp, tầng lớp xã hội nhất định, tuy nhiên bao trùm lên đó bao giờ cũng là kết quả của trí tuệ, hành động, sự sáng tạo của quần chúng nhân dân. Do vậy, bất cứ một hiện vật nào tồn tại trên đất nước Việt Nam, do tiền của và sức lao động, sự sáng tạo của con người Việt Nam xây dựng nên, nó gắn với các sự kiện lịch sử và văn hoá thì đều là tài sản quý giá, là di sản của văn hoá Việt Nam.

Từ quan niệm đó, bất kể các công trình kiến trúc, dù do kẻ xâm lược hay lực lượng phản động cấu kết xây dựng nên ở nước ta đều được coi là di sản văn hoá dân tộc, như dinh Độc Lập, phủ Toàn quyền Đông Dương (nay là phủ Chủ tịch), Bắc Bộ phủ, nhà hát Lớn Hà Nội, nhà thờ Đức Bà ở Hà Nội và Tp. Hồ Chí Minh... đều được coi là di sản lịch sử - văn hoá hay văn hoá - lịch sử của dân tộc và do vậy cần được trân trọng, bảo vệ, gìn giữ và phát huy giá trị. Đã có thời, do mang nặng tính hẹp hòi giai cấp, chúng ta đã coi nhẹ, thậm chí đã phá hoại các di tích thời phong kiến, thực dân, làm tổn hại biết bao di sản văn hoá dân tộc.

- Khái niệm "di tích lịch sử - văn hoá" hay "di tích văn hoá - lịch sử" cũng chỉ là tương đối, theo đó khái niệm đầu nhấn mạnh tính lịch sử, còn khái

niệm thứ hai nhấn mạnh tính văn hoá. Tuy nhiên, trong thực tiễn, hai khái niệm này thường được dùng đồng nghĩa, chỉ khác nhau về góc độ tiếp cận. Ví dụ, Dinh Độc Lập là một di tích lịch sử - văn hoá, nhưng cũng là một di tích văn hoá - lịch sử. Điều quan trọng là chúng ta cần nhận thức đúng về giá trị của nó, từ đó có những biện pháp bảo vệ và phát huy phù hợp. Việc thay đổi tên gọi từ "di tích chiến thắng" sang "di tích lịch sử - văn hoá" là một bước tiến đáng kể, thể hiện sự nhận thức đúng đắn về vị trí và vai trò của dinh Độc Lập trong đời sống văn hoá - lịch sử của dân tộc Việt Nam.

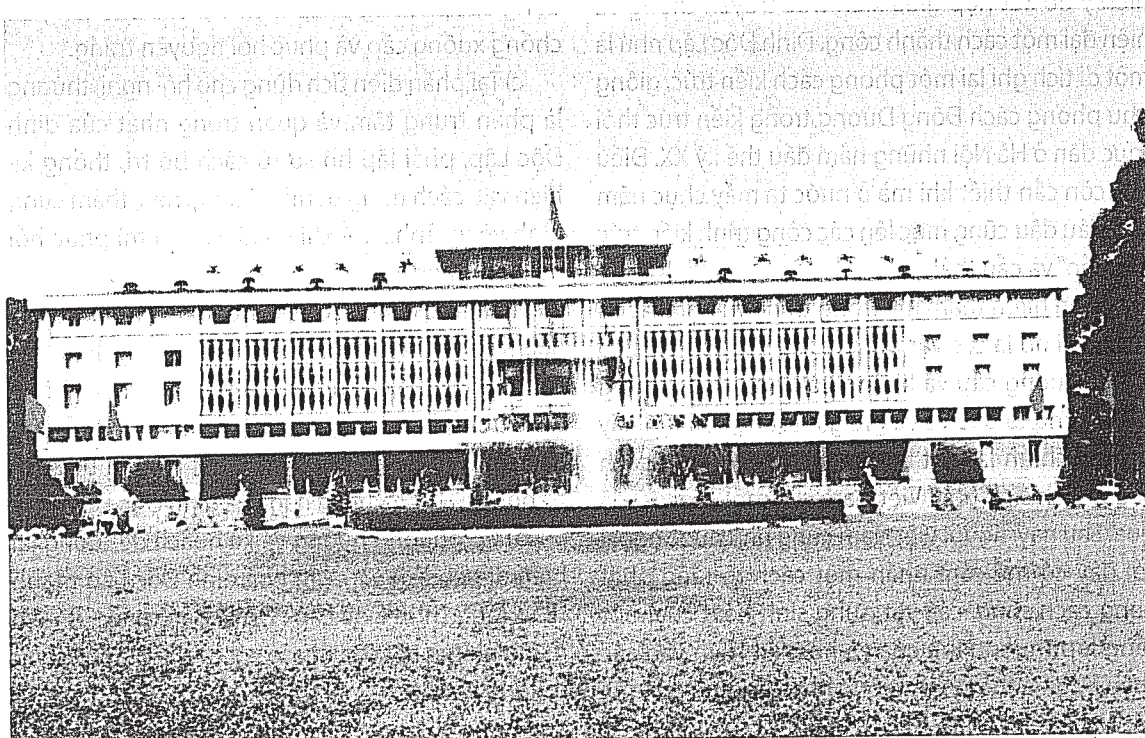
Trong quá trình nghiên cứu và bảo tồn di sản văn hoá, chúng ta cần phải có một cái nhìn tổng thể, không chỉ chú trọng vào các giá trị vật chất mà còn chú ý đến các giá trị tinh thần, lịch sử và văn hoá. Việc bảo vệ di sản văn hoá không chỉ là bảo vệ quá khứ mà còn là bảo vệ tương lai, là bảo vệ những giá trị quý báu mà cha ông ta đã để lại cho con cháu.

niệm sau thì nhấn mạnh tính văn hoá. Di tích dinh Độc Lập thuộc loại đầu tiên. Tuy nhiên, cũng không nên phân tách quá chi ly đâu là giá trị lịch sử và đâu là giá trị văn hoá. Thí dụ, dinh Độc Lập là nơi diễn ra các hoạt động chính trị của bộ máy nhà nước "Việt Nam cộng hoà" suốt hơn 20 năm khiến nó được coi là di tích mang tính lịch sử. Hay như người ta thường nói dinh Độc Lập là nơi diễn ra cuộc chuyển giao chính quyền sau cuộc tổng tấn công mùa xuân 1975 là một sự kiện chính trị nổi bật, cũng là một sự kiện lịch sử. Còn khi nói về quy hoạch và kiến trúc, dinh Độc Lập là sự kết hợp tư tưởng kiến trúc phương Đông và phương Tây với các tư tưởng, ý đồ mang tính biểu trưng thì đó lại là khía cạnh văn hoá. Sự phân tách như vậy cũng có cơ sở và ý nghĩa nào đó. Tuy nhiên, khi nhận thức khái niệm văn hoá theo ý nghĩa bao quát của nó, thì ngay trong hoạt động và sự kiện mang tính lịch sử chính trị ấy cũng bao hàm khía cạnh văn hoá và ngược lại, ngay trong khía cạnh tưởng như thuần túy văn hoá, như kiến trúc, mỹ thuật trang trí dinh Độc Lập cũng chứa đựng nội dung, ý nghĩa lịch sử của nó. Nhận thức này rất quan trọng trong việc xác định các giá trị của di tích cũng như trong triển khai việc bảo tồn và phát huy di tích lịch sử - văn hoá dinh Độc Lập.

2- Với quan niệm như vậy, chúng ta có thể nói gì về các giá trị của di tích lịch sử - văn hoá dinh Độc Lập:

a) Trước nhất, dinh Độc Lập là một chứng tích lịch sử về sự tồn tại của một chế độ "Việt Nam cộng hoà" kéo dài hơn 20 năm (1954 - 1975). Đây chính là dấu tích lịch sử quan trọng bậc nhất mà cho đến nay vẫn còn giữ lại khá nguyên vẹn của một chế độ và cuộc đấu tranh ngoan cường của nhân dân Việt Nam nhằm xoá bỏ sự tồn tại của nó. Dù chúng ta không thừa nhận sự tồn tại của chế độ này, thì đây vẫn là một thực tế không thể bác bỏ mà cả dân tộc ta đã hy sinh bao xương máu để xoá bỏ nó trên thực tế. Sau này, con cháu chúng ta đến đây để tận mắt thấy được sự tồn tại và hoạt động của một thể chế, giống như bất cứ một thể chế nào đã từng tồn tại trong lịch sử Việt Nam. Phủ nhận sự tồn tại này tức là chúng ta tự phủ nhận bản thân và cùng với nó là phủ nhận những chiến công phi thường của dân tộc. Từ đây đặt ra nhiệm vụ của chúng ta là làm sao giữ lại một cách tốt nhất, trung thực nhất nguyên trạng của dinh Độc Lập như nó đã vốn tồn tại trong lịch sử với tư cách là một chứng tích lịch sử.

b) Trong lịch sử tồn tại của dinh Độc Lập đã diễn ra và chứng kiến một sự kiện quan trọng nhất

Dinh Độc Lập - Ảnh: Tư liệu

và vĩ đại nhất, đó là cuộc chuyển giao quyền lực giữa chính quyền Sài Gòn và chính quyền cách mạng sau giờ phút quân giải phóng tiến vào chiếm dinh Độc Lập, kết thúc cuộc chiến tranh giải phóng dân tộc 30 năm của dân tộc Việt Nam. Đó là cái mốc, là vết son chói lọi, đẹp đẽ nhất, oái oăm thay lại chính là nơi sào huyệt cuối cùng của lực lượng phản động – dinh Độc Lập. Đây là một sự kiện, một địa danh mang dấu ấn lịch sử mà không một nơi nào trên đất nước ta có thể thay thế. Trách nhiệm của thế hệ chúng ta là giữ gìn cái địa chỉ, địa danh dinh Độc Lập ấy một cách nguyên vẹn, chính xác, trung thực nhất để thế hệ người Việt Nam mai sau đến đây quan sát, phàm khá, trải nghiệm sự kiện lịch sử có một không hai của dân tộc.

c) Xét về quy hoạch môi trường, diện mạo và tư tưởng kiến trúc, tính thẩm mỹ về trang trí nội thất cũng như tính hiệu quả trong sử dụng thì dinh Độc Lập xứng đáng là một quần thể kiến trúc hàng đầu của thành phố Sài Gòn xưa kia và thành phố Hồ Chí Minh hiện nay. Điều này khiến cho dinh Độc Lập luôn được coi là trung tâm của thành phố, nơi diễn ra các sự kiện quan trọng bậc nhất của quốc gia ở thành phố này.

Đã có nhiều công trình nói về giá trị kiến trúc và đặc biệt là các tư tưởng kiến trúc, mà ở đó thể hiện ý đồ kết hợp giữa kiến trúc truyền thống và hiện đại một cách thành công. Dinh Độc Lập như là một di tích ghi lại một phong cách kiến trúc, giống như phong cách Đông Dương trong kiến trúc thời thực dân ở Hà Nội những năm đầu thế kỷ XX. Điều này còn cần thiết khi mà ở nước ta mấy chục năm qua đâu đâu cũng mọc lên các công trình kiến trúc "vô hồn" và cầu thả!

Quan điểm thẩm mỹ trong trang trí nội thất và cùng với nó là các vật dụng cùng với thời gian có thể sẽ xuống cấp và không còn hợp thời, nhưng nếu chúng ta bảo vệ và giữ gìn tốt bộ sưu tập này thì đây chính là một bảo tàng sống về một cách sống, cách sinh hoạt Việt Nam của một thời đại đã qua. Sau này, người Việt Nam cũng như nước ngoài tới đây có thể cảm nhận một cách rõ ràng nhất cung cách sống, các vật dụng sinh hoạt của một tầng lớp thượng lưu của xã hội Việt Nam vào các thập kỷ giữa thế kỷ XX, giống như các dinh thự quý tộc Nga thế kỷ XVIII - XIX. Đó chính là các giá trị văn

hoá - nghệ thuật của di tích này.

3- Dinh Độc Lập mấy chục năm qua đã và đang diễn ra một nghịch lý, một mặt, người ta đã thừa nhận nó như một di tích lịch sử - văn hoá và đã có nhiều cố gắng để bảo tồn và phát huy; nhưng mặt khác nó lại có một đời sống khác, nơi diễn ra các cuộc hội họp lớn của quốc gia và thành phố. Hai hoạt động này không phải lúc nào cũng "xuôi chèo, mát mái", mà nhiều khi đối chọi nhau, cái này triệt tiêu, cản trở cái kia và cuối cùng bao giờ cái chức năng di tích lịch sử - văn hoá cũng lép vế và bị thua thiệt. Đó là một thực tế.

Tất nhiên, cái nghịch lý đó chỉ là bước quá độ, tương lai nó sẽ được trả về số phận là một di tích văn hoá - lịch sử tầm cỡ. Tuy nhiên, trước mắt, và không hiểu cái trước mắt ấy kéo dài bao lâu, chúng ta nên triển khai một số công việc liên quan tới khía cạnh di tích lịch sử - văn hoá:

a) Xác định không gian nào phục vụ cho công tác bảo tồn di tích, không gian nào dành cho các hoạt động hội nghị, làm sao không gian dành cho hoạt động hội nghị ở mức hạn chế cần thiết.

b) Tại không gian của di tích, phần nào chưa bị xáo trộn thì giữ nguyên, nơi nào đã bị xoá trộn thì phục hồi ngay theo nguyên tắc bảo vệ trạng thái nguyên thủy của nó. Tại các phần di tích này, áp dụng các phương pháp hiện đại của bảo tàng để chống xuống cấp và phục hồi nguyên trạng.

c) Tại phần diện tích dùng cho hội nghị, thường là phần trung tâm và quan trọng nhất của dinh Độc Lập, phải lập hồ sơ từ cách bố trí, thống kê hiện vật, cách trang trí màu tường, nền, thảm cùng hình vẽ và ảnh... để khi có điều kiện thì phục hồi nguyên trạng.

d) Nên có quy hoạch sao trong phạm vi tối thiểu 500m kể từ hàng rào của dinh, không xây dựng các công trình vượt cao hơn dinh Độc Lập. Phần không gian trong hàng rào, kiên quyết không xây dựng các công trình phụ nào làm mất đi tính nguyên trạng vốn đã khá hoàn hảo của dinh Độc Lập.

d) Có phương hướng và kế hoạch để tương lai biến di tích lịch sử - văn hoá dinh Độc Lập thành "Bảo tàng Dinh Độc Lập". Đó là bảo tàng - di tích mang những nét đặc thù so với các bảo tàng thông thường khác.